

יש קונה עולמו בשעה אחת

ארי-ה רוזנצוויג, מבוא חורון

אחרי צ"ח קללות שבפרשת כי-תבוא, משה פותח את דבריו לעם ישראל בפרשת נצבים (דברים כט, ט-יב) באומרו: "אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם... לְעַבְדָּהּ בְּבְרִית ה' אֱלֹהֵיךָ וּבְאֵלֹתוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ פָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם, לְמַעַן הִקִּים אֶתְּךָ הַיּוֹם לֹו לְעַם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לְאֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב".

ונשאלת השאלה, כיצד הקללות מקימות אותנו להיות לו לעם? לכאורה, התממשותן מהווה כיליון חלילה של עם ישראל! עונה על כך רש"י, על פי מדרש אגדה: "למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו. התחיל משה לפייסם, אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימים לפניו". אך מה מבטיח שכך יקרה גם בעתיד? ממשיך רש"י: "כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם, והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו". ועדיין צריך להבין כיצד הקללות מעמידות את העם.

יתרה מזו, בהמשך אומר משה (שם יז-ט): "פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מְשֻׁפָּחָה אוֹ שִׁבְטֵי אֲשֶׁר לָבְבוּ פְּנֵה הַיּוֹם מֵעַם ה' אֱלֹהֵינוּ לְלַכֵּת לְעַבֵּד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הֵהֶם פֶּן יֵשׁ בְּכֶם שִׂרְשׁ פְּרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה... לא יאבה ה' סלח לוּ כִּי אֶזְיַעֲשֶׂן אִף ה' וְקִנְאַתוֹ בְּאִישׁ הֵהוּא וְרִבְצָה בּוֹ כָּל הָאֱלֹהִים הַפְּתוּבָה בְּסִפְרֵי הַזֶּה וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם. וְהִבְדִּילוּ ה' לְרַעַה מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֱלֹת הַבְּרִית הַפְּתוּבָה בְּסִפְרֵי הַתּוֹרָה הַזֶּה. וְאָמַר הַדּוֹר הַהֶחָרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהִנְכַּרְי אֲשֶׁר יְבֹא מֵאַרְצֵי רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת מִכּוֹת הָאֲרָץ הַהוּא וְאֶת תַּחֲלָאֵיהָ אֲשֶׁר חָלָה ה' בָּהּ. גְּפֹרִית וּמִלַּח שְׂרָפָה כָּל אֲרָצָה לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב כַּמְהַפְכַת סֹדִם וְעִמְרָה אֲדָמָה וְצַבִּיִּים אֲשֶׁר הִפְּךָ ה' בְּאָפוֹ וּבְחִמָּתוֹ... וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹ אוֹתָם מֵאַרְצֵי מִצְרַיִם... וַיַּחַר אִף ה' בְּאַרְצֵי הַהוּא לְהִבְיֵא עָלֶיהָ

אֶת כָּל הַקְּלָלָה הַפְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה. וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדַמְתֶּם בְּאֶף וּבַחֲמָה וּבְקָצָף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת כַּיּוֹם הַזֶּה". אם כן אין הבטחה לחוטה הפרטי, או לעם ישראל בכללו, אם יעזבו את ה', מפני הפורענות הקשה!

כמובן שהתשובה הפשוטה והאמיתית היא רעיון התשובה, שקדם לעולם. (תהלים ז, ג-ב) "בְּטָרֶם הָרִים יִלְדוּ וַתַּחֲוִלֵּל אֶרֶץ וַתִּבְלַח... תִּשָּׁב אֲנוֹשׁ עַד דָּפָא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְּנֵי אָדָם", וכהסברו של רש"י: "מביא אתה יסורין על האדם... ותאמר לו ביסורין שובו בני אדם מדרככם הרעים". וכך גם משה מגיע בהמשך פרשתנו לפרשת התשובה (דברים ל, א-ג): "וַהֲיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁמָה. וְשִׁבַּתְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם... וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצָךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְיָצָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁמָה". אך זו "תשובה" לאחר שבאו היסורים, ומתוך היסורים והצרות. האם יש בעצם דברי התוכחה הקשים של משה מסר של עידוד ונחמה?

למי פונה משה במילים "פן יש בכם איש או אשה... אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלקיננו... פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה?" הרי החוטאים בפועל ועובדי עבודה זרה כבר לא קיימים בתוך עם ישראל בשלב הזה, כפי שמעיד משה בעצמו (דברים ד, ג-ד) "כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלַּךְ אַחֲרַי בְּעַל פְּעוֹר הַשְּׁמִידוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִקְּרָבְךָ, וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בָּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם". אם כן, משה מדבר על נטיית לב קטנה, אולי רדומה, רק "שורש", הרהור עבירה, שלא הגיע לכלל מעשה, אבל בעתיד עלול לפרות ולגדול ולהטות את האדם לעבור על דברי ה'. וכידוע, אנו מזהירים גם על הרהור שלא הגיע לכלל מעשה עבירה, שנאמר (במדבר טו, לט): "וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם", וכדרשת הגמרא (ברכות יב, ב) "אחרי לבבכם זו מינות... אחרי עיניכם זה הרהור עבירה". למדנו שהתורה מזהירה על הרהור בלבד, ספקנות לגבי יסודות היהדות, מחשבה שאולי אחד מי"ג עיקרים אינו בהכרח, או הרהור עבירה, או נטיית לב שלילית שאף יכולה להיות משולבת בהמון כוונה טובה.

נדגים זאת בסיפור חנה אם שמואל ופנינה צרתה. מסופר בשמואל א (א, 1-10): "וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הַרְמְתִים צוֹפִים מִהָר אֶפְרָיִם וְשָׁמוּ אֱלֹקֵנָה... וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אֶחָת חַנָּה וְשֵׁם הַשְּׁנִית פְּנִינָה וַיְהִי לַפְּנִינָה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים... וְכַעֲסָתָה צָרְתָה גַם כַּעַס בְּעִבּוֹר הָרְעָמָה כִּי סָגְרָה ה' בְּעַד רַחֲמָה". לכאורה, התנהגות פנינה היא אכזרית ממש, לעג לעקרה המתייסרת. אך הגמרא (בבא בתרא טז, א) טוענת שנתכוונה לשם שמים: "אמר רבי לוי, שטן [שקטרג על איוב] ופנינה לשם שמים נתכוונו... פנינה דכתיב וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה". ומבאר רש"י: "שתתרעם על שהיא עקרה ותתפלל". אם כן, מגיע לפנינה שכר על כך. אבל מצינו דוקא שנענשה עונש נורא. חז"ל (במדבר שמואל פרשה ה ובפסיקתא רבתי פרשה מג) מספרים שהיו לפנינה עשרה בנים, והייתה חנה יולדת אחד ופנינה קוברת שנים. לאחר שמתו שמונה, ונתעברה חנה בפעם החמישית, נתייראה פנינה שלא תקבור שני בניה שנשתיירו לה, ונשתטחה

לפני חנה בבקשה שתתפלל עליהם. ולכן נקראו שני בנים אלו על שמה של חנה. וקשה לנו להבין, הרי פנינה לשם שמים נתכוונה, ומדוע מתו שמונה מבניה, והיו ראויים למות כל העשרה? אלא שהייתה לה גם נטיית לב כמוסה של שמחה לאיד, הקנטת צרתה, ועל זה, במדרגתה, נענשה.

כך גם בהרהור מינות קל ביחס לאחד מי"ג העיקרים. למשל, העיקר הראשון "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הפרואים, והוא לבדו עשה ועושה ויַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים". כלומר, אין דבר אשר יפלא מה לעשותו. והנה מציינו בשרה אמנו הרהור קל המסתפק בכך (בראשית יח, יב-יד): "וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלִתִּי הִיְתָה לִי עֲדָנָה וְאֵדְנִי זָקֵן". והקב"ה מקפיד על שרה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לָמָּה זֶה צָחַקָה שָׂרָה לְאֹמֶר הָאֵף אֲמַנָּם אֲלֵד וְאֲנִי זָקְנָתִי, הֲיִפְלֵא מִה' דָּבָר, לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלַיךָ כְּעֵת חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵן". ואם שרה אמנו, שאברהם טפל לה בנביאות, חטאה, לשעה קלה, בקורטוב של חוסר אמונה ביכולתו הבלתי מוגבלת של הקב"ה, כמה עלינו להיות זהירים מהרהורי ספקנות.

הקב"ה בוחן כליות ולב, וחושף את הרהורי הלב והנטיות הכמוסות, כפי שאנו מתפללים במוסף בראש השנה: "אַתָּה זֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם וּפְקוּדָה כָּל יְצוּרֵי קֶדֶם, לְפָנֶיךָ נִגְלוּ כָּל תַּעֲלוּמוֹת וְהִמּוֹן נִסְתָּרוֹת שְׂמֵפְרָאשִׁית... הַכֹּל גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ... מִחֻשְׁבוֹת אָדָם וְתַחֲבוּלוֹתָיו וְיִצְרֵי מַעֲלָלֵי אִישׁ". ואע"פ שבדרך כלל אין אדם נענש על המחשבה שלא הגיעה לכלל מעשה, כותב ר' יהונתן אייבשיץ (יערות דבש ח"ב ג) "אמנם תדע, הא דאינו מעניש על מחשבה, זה כל השנה, אבל ביום הכפורים אף על המחשבה מעניש, כי יום ההוא צריך להיות תוכו כברו קדוש לה'... וזהו הנאמר [ויקרא טז] כי ביום הזה יכפר עליכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, דייק לפני ה', הרצון על המחשבה אשר לא נודעת בלתי לה' לבדו, וזהו שצריך להיות טהור, ואז תכופר שגיאתכם".

וכן כותב ר' משה אלשיך (תורת משה ויקרא א, ב-ט פסקאות ג-ד): "אדם כי יקריב... היה צריך שהאדם עצמו יהיה עולה או חטאת... ולפי ענין זה יתכן יאמר הכתוב, אדם כי יקריב מכם, שהוא מכם, ולא כל עצמכם, אך הוא מקצת מכם, שהוא, שיקריב הנפש על עון **מחשבה**... ואמר אם החלק האחד עולה הוא [אם עולה קרבנו] שהוא המחשבה, כמה דאתמר (יחזקאל כ, לב) העולה על רוחכם, כי מכאן דרשו ז"ל (ויקרא רבה ז, ג) שבאה על המחשבה... ולמה... על מחשבה בעלמא שעלה על רוחו, ולא פעל ועשה עון אשר חטא, הלא הוא לרצונו לפני ה'... כי רצונו אשר רצה במחשבה לעשות את הרע, אל ימעט בעיניך, כי הלא אותו הרצון הוא לפני ה', כי ה' יראה ללבב וקשה חטא המחשבה... "וממשיך האלשיך הקדוש, שכשם שהטיית מחשבת האדם לרע תלויה ברצון, כך גם הטייתה לטוב. "ועל כן וסמך ידו על ראש העולה... שהוא ראש העולה על רוחו... כי על ידי וידוי והכנעה עד יחדל כח חטא הרהורו בו, ונרצה לו בשבילו לכפר עליו". כלומר, הרצון נתון לאדם להטות את

מחשבותיו והרהוריו מרע לטוב, לְשָׂרֵשׁ "שרש פורה ראש ולענה" ולהשריש תחתיו הרהורי תשובה ואמונה.

עוד ידוע כי (מדרש תהלים טו) "איזה מדה מרובה, הוי אומר, מדה טובה מרובה על מדת פורענות חמש [מאות] בכפלים". ואם על הרהור עבירה נדונים ומתחייבים, כמה מרובה הזכות על כל הרהור תשובה וכוונה לשם שמים. וגם לכך ישנן דוגמאות רבות, ונביא רק דוגמא אחת מובהקת. מסופר בגמרא (עבודה זרה יח, א): "אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפטר רבי יוסי בן קיסמא, והלכו כל גדולי רומי לקברו, והספידוהו הספד גדול. ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר תורה מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בספר תורה והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה... אמרו לו תלמידיו, רבי מה אתה רואה. אמר להן, גווילין נשרפין ואותיות פורחות. [אמרו לו] אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש. אמר להן, מוטב שיטלנה מי שנתנה, ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי [קוסטינר], רבי אם אני מרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לחיי העולם הבא. אמר לו, הן. השבע לי, נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה, רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר, יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים".

אותו תליין אכזר, שלבו גם בהרג ועינויים, ידיו דמים מלאו, מתפעם מקדושתו העילאית של ר' חנינא, שאינו חש ביסוריו אלא רואה אותיות פורחות, שאינן נשרפות, נצחיות דבר ה'. מתפעל מזהירותו ברגעי הסבל הנורא של שריפתו שלא לקרב מיתתו בעצמו, ובחרת בחיים. אותו תליין אינו עושה מעשה להציל את ר' חנינא, כנראה דבר זה נמנע ממנו, אלא מקרב מיתתו, מה שאסור ליהודי לעשות [להלכה יש שלמדו מכאן שגוי אינו עובר על איסור רציחה בקירוב מיתתו של חולה סופני וסובל - ציץ אליעזר ח"ד סי' יג, ואגרות משה חו"מ ח"ב סי' עד]. דמותו המאירה, תרתי משמע, של ר' חנינא מתוך האש, יוצרת מהפך נפשי אדיר, הרהור תשובה ודבקות, עד שהוא קופץ בעצמו לאש. כמאמר הגמרא הידוע (קידושין מט, ב): "[האומר לאשה הרי את מקודשת לי] על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור - מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו".

על זה בוכה רבי. כל כך קל לחטוא במחשבה ובהרהור, וכל כך קל, בתנועת רצון פנימי לשוב ולקנות עולמו בשעה אחת. לאדם יש יכולת לשנות, לפי רצונו, את נטיית לבבו מקור לחום, מחושך לאור. כותב הגרי"ד סולובייצ'יק על בסיס הפסוק [בראשית ח, כב] "עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחָם וְקִיץ וְחָרֵף וְיוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ" בספרו ימי זכרון (עמ' 107-109): "בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל..."

תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם'... נולדה התשובה. בחוקי הטבע אין האדם יכול לשנות הרבה. תמיד העולם הולך סובב סביב לשמש, הנהרות זורמים, מהלכי הגאות והשפל של הימים חוזרים על עצמם בקביעות, העצים פורחים ונובלים. כל אלה מתרחשים ונעשים על פי צו הבורא, בין לרצונו ובין שלא לרצונו של האדם". שינוי סדרי הטבע שמחוץ לאדם אינו תלוי ברצון האדם. מה כן תלוי ברצונו? "עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבתו' (בראשית ח כב) - אך צו הלאו 'לא ישבותו' אינו חל על צו העשה 'ותאמר, שובו בני אדם! אלא, בני אדם - עשו תשובה. דעו, כי על המחשבות והרגשות שלכם, על האישיות והמצפון שלכם אין 'לא ישבותו' חל כלל, אלא קרי בהם דווקא 'ישבותו'. כלומר, לא ישבותו - לא יחול בהם שינוי, ישבותו - ישתנו ויתהפכו. "לאמר: 'יקור' - הנה הלה קופא מקרירות והאדם מלא רוח אכזריות, ולפתע פתאום: 'וחום' - חם בנשמה, הלב דופק בקצב אחר. הנה 'וחורף' - חיים של ירידה, אנוכיות ונוקשות, חיים שבהם נשמת האדם נובלת כעלים בשלכת הסתיו, ולפתע: 'וקיץ' - הכל פורח, הכל טובל בתפארת. הנה 'ולילה' - חושך סביב סביב, האדם תועה ומאבד דרכו בתוך היערות העבותים, ורגע לאחר מכן: 'ויום' - אור מוצף שמש פז. באחת, חיי הנפש של האדם סובבים על הציר המרכזי: וקר וחם, וקיץ וחורף, ויום ולילה - ישבתו. ... בהרהור אחד של תשובה מתרחשת טרנספורמציה שלימה של האישיות, נוצר אופי חדש ומתקיים בה העניין של 'ישבותו'...

הנה לפנינו מצד אחד רבי חנינא בן תרדיון (חותנו של רבי מאיר), התנא הגדול, שהיה מורם ורבים של מאות תנאים. כל ימי חייו נתן נפשו על תלמוד תורה, וקידש שם שמים במותו על לימודה ברבים. והנה מצד שני הקוסטנר, התליין, שעברו עליו חיים של רצח, תאוות דמים והוללות; הקוסטנר הזה רצח את גדולי ישראל שבדור, חסידים ואנשי מעשה; כולו טובל בדם קרבנותיו. והנה שתי הדמויות האלו יושבות יחדיו בצוותא - בגן עדן! מדוע? מפני שברגע האחרון הרהר הקוסטנר הרהור של תשובה, ונטל מעל לבו של התנא הגדול ספוגי צמר כדי להחיש את שריפת גופו ולצמצם קימעה את יסוריו, והוא עצמו קפץ אחר-כך לתוך אותה אש יוקדת. הנה הוכיח הקוסטנר את המופת הגדול של 'ישבותו', את 'הקור' הפך בן רגע ל'חום', את אישיות הלילה הפך בן רגע לאישיות של יום. וכך הגיע הקוסטנר למדרגה הגבוהה של ר' חנינא בן תרדיון. זהו מה שרבי תהה וככה ואמר: 'יש אדם קונה עולמו בשעה אחת'...

זו היא בשורת העידוד והנחמה שיש בדברי משה על "האיש הפונה היום מעם ה'... שרש פרה ראש ולענה". כדבריו של רבי אביגדר נבנצל שליט"א בסיום שיחתו בנושא (שיחות לראש השנה עמ' קיט-קכ): "... מי ששומע באזהרתו של משה שמ'שורש פורה ראש ולענה' בלבד עלולים להגיע ל'גפרית ומלח שריפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח' - שומע גם - ובעוצמה גדולה פי חמש מאות - את כוחו העצום של

הטוב, את כוחה האדיר של כל פניה לטובה. הוא יודע שכל מחשבה קטנה של תשובה, כל הרהור של התעלות בתורה ובחסד שחלף בראשו - כל אלה הם בעלי ערך אינסופי ממש. וזהו הפיוס הגדול ששמעו ישראל באמירת הפורענות עצמה...
(דברים ל, יד) 'כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיוך ובלבבך לעשותו!'

הלכה

